દરિદ્રનારાયણ જ્ઞાનપ્રચારમાળા ∴ પુ૦ ૭

ગાંધીજીના ૧૧ મુદ્દાઓ

હથિયાર બંધીનો કાયદો

[મુદ્દો ૧૧ મો]

લશ્કરી ખર્ચ અને લશ્કર

[મુદ્દો ૫ મો]

લેખક : રસિકલાલ

પ્રકાશક
પ્રસ્થાન કાર્યાલય
અમદાવાદ

બે પૈસા

નિવેદન

દેશમાં અત્યારે ચારે બાજુએ સત્યાગ્રહનો વિગ્રહ ચાલે છે. તે વિગ્રહને અંગે અનેક સ્ત્રીપુરુષોને જાતજાતનાં દુઃખ સહન કરવાં પડે છે. આ બધું આપણે શા માટે સહન કરીએ છીએ તે આપણે જાણીએ છીએ છતાં તે હમેશાં સ્મરણમાં રાખવું ઘટે છે.

આ સત્યાગ્રહનો વિગ્રહ હિંદુસ્તાનમાં પૂર્ણસ્વરાજ સ્થાપવા માટે છે. પણ આ વિગ્રહ બીજા હિંસક વિગ્રહો જેવો નથી, એટલે તેમાં સત્યાગ્રહી વિગ્રહ કરનાર હમેશાં સામા પક્ષ સમક્ષ પોતાની ઓછામાં ઓછી માગણીઓ રજૂ કરે છે; અને એ રીતે પ્રતિપક્ષીને પોતાની માણસાઇ પ્રકટ કરવાની તક આપે છે. ગાંધીજીએ તે ન્યાયે સત્યાગ્રહના વિગ્રહનો પ્રારંભ કર્યો તે પહેલાં વાઈસરૉય સાહેબ આગળ હિંદુસ્તાન માટે અગિયાર માગણીઓ રજૂ કરી અને 'ઘુંટણ નમાવી' વિનંતિ કરી કે આટલું તો આપો. ગાંધીજીએ રજૂ કરેલી આ અગિયાર માગણીઓનું આપણને બરાબર ભાન હોવું જોઈએ. અમારો ઇરાદો ગાંધીજીની માગણીઓના અગિયાર મુદ્દાઓનો બને તેટલી સરલ રીતે ખ્યાલ આપવાનો છે. અંગ્રેજીમાં 'પોલિટિકસે' 'બૉમ્બે ક્રૉનિકલ' માં આ વિષે લેખો આપ્યા છે. ગૂજરાતીમાં એ રીતે લેખો આવે તે ઇષ્ટ છે. આ કામમાં તે તે વિષયના જાણકારો અમને મદદ કરશે તો ઉપકાર માનીશું. આ લેખો ગાંધીજીના અગિયારમા અને પાંચમા મુદ્દા વિષે છે....

તંત્રી : 'પ્રસ્થાન'

*

ઉપરની નોંધ અને સાથેના લેખો 'પ્રસ્થાન' માસિકમાં છપાયેલાં તે પ્રચારયોગ્ય લાગવાથી આ માળામાં આપવાની યોજના કરી છે. અગિયાર મુદ્દાઓને લગતા બીજા લેખો પણ આ માળામાં આપવાની ધારણા છે જ.

પ્રકાશક

સંચાલક અને પ્રકાશક : રણછોડજી કેસુરભાઈ મીસ્ત્રી : પ્રસ્થાન કાર્યાલય : અમદાવાદ. મુદ્રક : મૂળચંદભાઈ ત્રિકમલાલ પટેલ : સૂર્યપ્રકાશ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ : પાનકોરનાકા : અમદાવાદ

પહેલી આવૃત્તિ — ભાદ્રપદ, સં. ૧૯૮૬

હથિયારબંધીનો કાયદો

"My Lord, I respectfully submit that it is a cruel wrong to a whole people–one fifth of the entire population of the world to exclude them from all honourable participation in defence of their hearths and homes, to keep them permanently disarmad and to subject them to a process of demartialization, such as has never before been witnessed in the history of the world. (Gopal Krisna Gokhale, Budget Speech 1906. Speeches of G. K. G. p. 135–36.)

ગાંધીજીનો અગિયારમો મુદ્દો આ પ્રમાણે છે: "ધારાસભાના અંકુશ તળે રહીને આત્મરક્ષણને માટે જેને બંદૂક જેવાં હથિયાર જોઇએ તેને તેવાં હથિયાર મેળવવાનો પરવાનો આપવામાં આવે."

(નવજીવન તા. ૨–૨–૩૦)

૧૮૫૭ ના આપણા સ્વાતંત્ર્યના પ્રયત્નને દાબી દેવા આ પરદેશી સરકારે જે અનેક અત્યાચારો આપણા ઉપર ગુજાર્યા તેમાં આખી પ્રજાને નિઃશસ્ત્ર બનાવવાનો અત્યાચાર સૌથી ભૂંડો હતો. યુદ્ધમાં જ્યારે એક લશ્કર જીતે છે ત્યારે તે સામેના લશ્કરનાં હથિયાર નમાવે છે, પણ તે લશ્કરનાં હંમેશને માટે હથિયાર પડાવી લેવાનું હિચકારું કૃત્ય કરતું નથી. પણ '૫૭ ના પ્રયત્નમાં જેમ જેમ હિન્દપક્ષી સેનાઓ હારતી ગઇ, તેમ તેમ તેમની પાસેથી

હથિયારો પડાવી લેવામાં આવ્યાં. આ વાત આટલેથી અટકી નહિ. આ યુદ્ધના પ્રસંગે જે હથિયાર મુકાવ્યાં તે ૧૮૭૮માં હથિયારબંધીનો કાયદો ઘડી આખી પ્રજા પાસેથી મુકાવ્યાં. તે કાયદાની રૂએ પરવાના વિના હથિયાર રાખવાં એ ગુનો ઠર્યો; અને પરવાનો મેળવવો એ સાધારણ માણસ માટે લગભગ અશક્ય થઈ પડયો. ૧૯૦૬ ના બજેટ ઉપર ભાષણ કરતાં ગોખલેએ કહ્યું હતું: "હથિયારબંધીના કાયદાનો અમલ વધતી જતી સખ્તાઇથી કરવામાં આવે છે, અને અત્યારે પહેલાં કરતાં પરવાના ઓછામાં ઓછા આપવામાં આવે છે."

આખી દુનિયાની પ્રજાઓમાં ફક્ત હિન્દુસ્થાનના વતનીઓ સ્વરક્ષણ માટે હથિયાર ન રાખી શકે—એ આ કાયદાનું પરિણામ આવ્યું.

આ કાયદાનો હેતુ આપણું અપમાન કરવાનો અને આખી પ્રજાને હંમેશને માટે પરાધીન રાખવાનો છે તે એ કાયદાના શબ્દો ઉપરથી અને તેમાં જે અપવાદો કરવામાં આવ્યા છે તે ઉપરથી જણાય છે. તેમાં હથિયાર શબ્દની આપેલી વ્યાખ્યા ઉપરથી આપણે કેટલા નિરાધાર છીએ તેનો ખ્યાલ આવે છે. "હથિયાર શબ્દમાં બંદૂકો, સંગીનો, તરવારો, ખંજરો, ભાલાઓ, ભાલાનાં ફળ, તીરકામઠાં, તોપો અને હથિયારોના ભાગ અને હથિયાર બનાવવાના સરંજામ"નો સમાવેશ થાય છે.

માણસ હથિયાર બે હેતુઓથી રાખવા ઇચ્છે છે: એક સ્વરક્ષણ માટે અને બીજો, બીજા ઉપર આક્રમણ કરવા માટે. આમાં બીજો હેતુ દુષ્ટ છે એટલે તેને કબજામાં રાખવા માટે કાયદા દ્વારા અમુક નિયંત્રણ આવશ્યક છે. પણ આ નિયંત્રણ એ ઢબનું ન હોવું જોઇએ કે જેથી પહેલા હેતુને બાધ આવે. દરેક માણસને સ્વરક્ષણ માટે હથિયાર રાખવાનો હક હોવો જોઇએ;

હથિયાર રાખવાથી અયોગ્ય રીતે બીજા ઉપર આક્રમણ થવાનો ભય રહે છે છતાં પણ સ્વરક્ષણના હેતુને મુખ્યત્વે ધ્યાનમાં રાખીને જ કાયદો ઘડાવો જોઇએ. આ વિચારસરણીમાં કશું નવીન નથી. બીજા દેશોમાં આ જાતના કાયદા અને તેના અમલ પાછળ આવી જ વિચારસરણી હોય છે. જ્યાં સુધી કોઈ માણસ ગુનાથી કે માનસિક નબળાઇથી અયોગ્ય નથી ઠરતો, ત્યાં સુધી તેને હથિયાર રાખવાની છૂટ સહેલાઇથી મળે છે.

હિન્દુસ્થાનમાં સ્થિતિ તદ્દન વિપરીત છે.

હિન્દુસ્થાનમાં આ પરદેશી સરકાર જે કાયદાઓ ઘડે છે તેમાં મુખ્ય હેતુ પોતાનો પરદેશી અમલ કાયમ રાખવાનો અને હિન્દુસ્થાનને પરાધીન રાખવાનો છે. હિન્દુસ્થાનને પરાધીન રાખવાનો ઉદ્દેશ હિન્દુસ્થાનનાં ધનધાન્ય ચૂસી વિલાયતને પોષવાનો છે. આ કામ જો દેશમાં શાન્તિ રહે તો વધારે સહેલાઇથી અને સગવડથી થઇ શકે. એવી ઘાતક શાન્તિ સાચવવા અમાનુષ કાયદા આ સરકાર ઘડે છે. હથિયારબંધીનો કાયદો એ એવો એક અમાનુષ કાયદો છે.

આ કાયદાને હું 'અમાનુષ' કહું છું તે કોઇ આલંકારિક અતિશયોક્તિની ઇચ્છાથી નહિ પણ વસ્તુસ્થિતિ સૂચવવા કહું છું.

માણસજાતનું જીવન અને તેનો વિકાસ અનેક બાહ્ય સાધનો ઉપર આધાર રાખે છે. માણસની અંદરની શકિતઓ અને બહારનાં સાધનો વચ્ચે અવિનાભાવ સંબંધ હોય છે. દાખલા તરીકે બહારના પદાર્થો જોવા માટે તેજ ન હોય તો માણસની જોવાની શકિત ખીલી શકતી નથી. કોઇ માણસને અનેક વર્ષો સુધી અંધારામાં પૂરી રાખવામાં આવે તો જરૂર તેની દર્શનશકિત ક્ષીણ થઇ જાય. આ રીતે જ માણસમાં જે ઉત્સાહની વૃત્તિ હોય છે, જે પૌરુષ હોય છે તેનો વિકાસ પણ બાહ્ય સાધનો

ઉપર રાખે છે. માણસ ઉપર આફત આવે ત્યારે તેનામાં સહજ રીતે સામા થવાનો ઉત્સાહ થઇ આવે છે. પણ આ ઉત્સાહ તેની પાસે જે સાધન હોય છે તેની ઉપર ઘણી વાર આધાર રાખે છે. આવાં સાધનોનો હંમેશનો અભાવ તેના ઉત્સાહને નિર્બળ બનાવી દે છે અને પછી ઊંઘાડી દે છે. દાખલા તરીકે અમુક શેરીમાં કૂતરાં બહુ ભસતાં હોય અને તમારે ત્યાં જવું હોય તો સાધારણ રીતે તમે લાકડી લઇને જશો. લાકડીનો ઉપયોગ હંમેશ કરવો પડે છે એમ નથી હોતું, પણ કરડવા આવશે તો લાકડીથી દૂર રાખીશ એવી ખાતરી તમારા ઉત્સાહને પોષે છે; તમે ગમે તેટલા મજબૂત હો તો પણ જો તમને લાકડી ન જડે તો તમને બહાર જવાનું મન થતું નથી. આ મનોવૃત્તિ માણસજાતને લગભગ સ્વાભાવિક થઇ છે. આફતના પ્રસંગોમાં સામા થવાના સાધનના અભાવે એટલે કે હથિયારના અભાવે આપણા લોકોમાં આફતની સામે થવાની ઉત્સાહવૃત્તિ ઘસાઇ ગઈ છે, અને તેથી આફતમાંથી બચવા માટે કાં તો આપણે નાસી જઇએ છીએ અને કાં તો બીજા ઉપર આધાર રાખીએ છીએ. હથિયારબંધીના કાયદાએ આપણું પૌરુષ હણી નાખવા પ્રયત્ન કર્યો છે એમ કહેવાય છે તેનો આ જ અર્થ છે. તમારા ગામમાં હડકાયું કૂતરું થયું હોય, ઘરમાં મોટો સાપ નીકળ્યો હોય, જંગલમાં ફરવા જતાં કોઇ જંગલી પ્રાણી મળે, કોઇ ગુંડાઓ તમને હેરાન કરે, રાતે ચોરો આવી ચોરી કરે, ધાડપાડુઓ ગામમાં ધાડ પાડે—આ બધા નાના મોટા પ્રસંગોએ તમે હથિયાર વિના નિરાધાર જેવા થઇ જાઓ છો; અને આ નિરાધારતા ઉત્સાહને હણી ભયને પોષે છે. ઉત્સાહ આવવો જોઇએ તેવા પ્રસંગે ભય થાય એ સ્થિતિ લાંબા કાળ સુધી અનેક પ્રસંગોએ પ્રજાના જીવનમાં પોષાય તેનું પરિણામ એ આવે કે તે આખી પ્રજા પૌરુષહીન અને ભયભીત થઇ જાય. હિન્દુસ્થાનમાં અંગ્રેજોએ કરેલાં પાપોના પૂરા અભ્યાસી ગોપાલ

કૃષ્ણ ગોખલેએ ૧૯૦૬ માં બજેટ ઉપર ભાષણ કરતાં કહ્યું હતું કે " એક આખી પ્રજાને—દુનિયાની વસ્તીના પાંચમા ભાગને—પોતાના ઘરના રક્ષણના કામમાં ભાગ ન લેવા દેવા, તેને હંમેશ માટે નિઃશસ્ત્ર રાખવી, લડાયક વૃત્તિનો નાશ કરવાની યોજનાનો તેને ભોગ બનાવવી !—સાહેબ, હું નમ્રપણે જણાવું છું કે દુનિયાના ઇતિહાસમાં કદી નહિ બનેલું એવું ક્રૂર અનિષ્ટ આ પ્રજાનું થયું છે." (બજેટનું ભાષણ ૧૯૦૬ પૃ૦ ૧૩૫)

આ કાયદાને અમાનુષ વિશેષણ મેં લગાડયું કારણ કે તે માણસની માણસાઇ હરી લે છે. માણસનું પૌરુષ હણાઇ જાય પછી માણસાઇ કયાં રહે ?

આ કાયદો બીજી રીતે પણ અમાનુષ છે. હથિયાર રાખવાનો આટલો સખ્ત પ્રતિબંધ હોવાથી દેશમાં ગુનાઓ વધે છે. કારણ જે લોકોમાં ગુનો કરવાની વૃત્તિ હોય છે તે એક અથવા બીજી રીતે અમુક જાતના સાધારણ હથિયાર જેવાં કે ધારિયાં, છરા, ઇત્યાદિ મેળવી લૂંટફાટ કરવાની હિંમત કરી શકે છે; કારણ કે જે લોકો ઉપર તેમને આક્રમણ કરવાનું છે તેમની પાસે હથિયાર નથી હોતાં તે તેઓ સારી પેઠે જાણે છે. આથી સાધારણ જનતા બહુ દયામણી રીતે આવા અત્યાચારોને વશ થાય છે. આ કાયદાની આ બીજી અમાનુષતા છે.

ગાંધીજી જેવા અહિંસાના ઉપાસકે આ માગણી શા માટે કરી છે ? અહિંસા એ વીરનો ધર્મ છે, એ બીકણનો ધર્મ નથી. શસ્ત્ર રાખવાની છૂટ હોય છતાં સ્વેચ્છાથી શસ્ત્રનો ઉપયોગ ન કરે એ વીરનો ધર્મ છે. શસ્ત્ર રાખવાના પ્રતિબંધથી જેનામાં કૃત્રિમ રીતે ભીરુતા આવી ગઈ હોય, જેનામાં આવાં કારણોથી વીરત્વ, નીડરતા અને અનિષ્ટની સામે થવાનો ઉત્સાહ પોષાયાં ન હોય તે માણસ ખરેખરો અહિંસક થઇ શકતો નથી. અહિંસા અને

બીકણપણું સાથે રહી શકતાં નથી. બીકણપણાનાં અનેક કારણોમાં મુખ્ય કારણ આ શસ્ત્રનો કાયદો છે એ ગાંધીજી જાણે છે, અને એમની સાચી અહિંસા દેશમાં વિસ્તરે તે માટે આ બીકણપણું દૂર કરવા તેઓ આ કાયદામાં ફેરફાર કરાવવા ઇચ્છે છે.

ગાંધીજીની માગણીઓની જેમ આ માગણી પણ મહાસભા અને બીજા હિન્દહિતેચ્છુઓ અનેક વર્ષોથી કરતા આવ્યા છે. હથિયારબંધીનો કાયદો ફેરવવાનો ઠરાવ ઠેઠ ૧૮૭૭ ની સાલમાં મહાસભાની મદ્રાસમાં મળેલી ત્રીજી બેઠકથી આપણે કરતા આવ્યા છીએ. ૧૯૦૭ માં બજેટ ઉપર ભાષણ કરતાં ગોખલેએ તે સમયની કાઉન્સિલમાં કહ્યું હતું: "હિંદી કોમોના બધા વર્ગોને એક સરખી રીતે નિઃશસ્ત્ર રહેવાની ફરજ પાડવી અને એ રીતે આખી પ્રજામાંથી ધીમે ધીમે પૌરુષને હણી નાખવું—આ અનિષ્ટ સંભાળપૂર્વક પણ ચોક્કસ રીતે દૂર થવું જોઇએ." (બજેટનું ભાષણ ૧૯૦૭ પૃ. ૧૬૬)

સરકારના શબ્દોમાં વિશ્વાસ રાખી અનેક વાર આપણે આપણાં દુઃખો નમ્રભાવે તેની આગળ રજૂ કર્યાં છે. જવાબમાં સરકારે આપણને કેવળ મીઠા શબ્દો આપ્યા છે. એમના મીઠા શબ્દોમાં આપણે જ્યારે જ્યારે વિશ્વાસ કર્યો છે, ત્યારે ત્યારે આપણે થાપ ખાધી છે. જ્યારે કોઇ ઉપાય ન રહ્યો ત્યારે જ ગાંધીજીએ આ વિકટ સંગ્રામ ખેડવાનો નિશ્ચય કરી નેતૃત્વ લીધું.

આપણાં દુઃખો દૂર કરવાનો બીજો ઉપાય ન હોવાથી આપણે સત્યાગ્રહ સંગ્રામ ખેડીએ છીએ.

લશ્કરી ખર્ચ અને લશ્કર

The more the system is studied as a whole and in all its details, the more plainly does it reveal......an iron determination to employ all the means that the driest intellect could devise to hold him (Indian) down for ever as a helot incapable of ever rising up to claim the status of freedom.

(Prof. B. K. Thakore:
Indian Administration. p. 236.)

ગાંધીજીનો પાંચમો મુદ્દો આ પ્રમાણે છે: "લશ્કરી ખર્ચ હાલ છે તેના કરતાં અર્ધો કરી નાંખી તેમાં ઘટાડો કરવાની શરૂઆત થાય."

હિન્દુસ્થાનને હંમેશ માટે પોતાના કબજામાં રાખવા અંગ્રેજ ચાણક્યોએ બે રીતો અખત્યાર કરી છે: એક હથિયારબંધીનો કાયદો અને બીજી લશ્કરીનીતિ. હથિયારબંધીના કાયદા વિષે ટૂંકામાં વિવેચન ગયા અંકમાં કર્યું હતું. આ અંકમાં તેમની લશ્કરીનીતિ તપાસીએ.

હિન્દુસ્થાન ઘણો ગરીબ દેશ છે. એવા દેશમાં તેની ઊપજનો મુખ્ય ભાગ કોઇ પણ હિતેચ્છુ સરકાર પ્રજાનાં પોષક કાર્યોમાં ખર્ચે—એટલે કે જેને લઇને પ્રજાની ધનસંપત્તિ વધે, પ્રજાની સંસ્કારિતા વધે એવાં કાર્યોમાં કરે; અને લશ્કર જેવી અનુત્પાદક બાબતોમાં જરૂર જેટલો જ ખર્ચ કરે; દેશમાં હિંસાત્મક બળવા

થાય કે પરદેશથી કોઈ ચઢી આવે તેને દબાવવા માટે કોઈ પણ દેશને લશ્કરની જરૂર પડે છે. પણ સાધારણ સમયમાં એટલે કે તાત્કાલિક આફત ન હોય તેવા સમયમાં આ સંસ્થા માટે કોઇ પણ રાજ્ય પોતાની આવકનો મોટો હિસ્સો ખર્ચ કરતું નથી. જે રાજ્યોનો હેતુ પારકાના મુલક કે વેપાર પડાવી લેવાનો હોય છે તેવાઓનો આપણે વિચાર કરતા નથી.

પણ હિન્દુસ્થાનમાં બ્રિટિશ સરકારની નીતિ જુદી જાતની છે. હિન્દુસ્થાનમાં હિન્દુસ્થાનના રક્ષણ માટે જરૂર છે તેના કરતાં ઘણું મોટું લશ્કર રાખવામાં આવે છે. આ લશ્કરનો હેતુ હિન્દુસ્થાન અંગ્રેજોના હાથમાંથી જતું ન રહે એટલા માટે રાખવામાં આવે છે. આ ભય બે દિશામાંથી આવે એવો છે: એક અંદરથી અને બીજો બહારથી. બીજી કોઈ પ્રજા હિન્દુસ્થાનને અંગ્રેજો પાસેથી પડાવી લે એવો ભય ઘણો થોડો છે અને એ ભયને દૂર કરવા જેટલું લશ્કર જોઇએ તેના કરતાં ઘણું મોટું લશ્કર હિન્દુસ્થાનની સરકાર રાખે છે. એને ખરો ભય હિન્દુસ્થાનની પ્રજાનો છે. આ ભયમાંથી મુક્ત રહેવા પ્રજાને હથિયાર વિનાની કરી નાંખ્યા પછી પણ તે એવડું મોટું લશ્કર રાખે છે, કે જેથી હિન્દુસ્થાન માથું ઊંચું ન કરી શકે. આ હેતુથી જ બીજો કોઈ દેશ જે પ્રમાણમાં ખર્ચ ન કરે તેટલા પ્રમાણમાં અંગ્રેજ સરકાર ખર્ચ કરે છે: અને આ જ હેતુથી લશ્કરની ઘટના પણ એવી કરે છે કે તે કદીએ રાષ્ટ્રીય લશ્કર ન બને. આ બન્ને હકીકતો ટૂંકામાં વિચારીએ.

ઇ. સ. ૧૮૫૩ માં સર જે. કાયેએ ફરિયાદ કરી હતી કે "છેવટનાં પંદર વર્ષમાં ૫૦ લાખ પાઉન્ડ રાષ્ટ્રપોષક કાર્યોમાં ખર્ચાયા છે: જ્યારે ૩ કરોડ પાઉન્ડ લડાઇઓમાં ખર્ચાયા છે. આ હકીકત માનવજાતિના દરેક મિત્રને રડાવે એવી છે."

ઈ. સ. ૧૮૫૭ પછી અંગ્રેજોનો અમલ હિન્દુસ્થાનમાં સ્થિર થયો. ત્યારપછી આ ખર્ચ કેવી રીતે વધવા લાગ્યું તેનો ખ્યાલ નીચેના આંકડાઓ ઉપરથી આવશેઃ—

ઈ. સ.	કરોડ રૂ.	ઈ. સ.	કરોડ રૂ.
૧૮૬૦–૬૧	૧૬	૧૯૦૦–૦૧	૨૩
૧૮૮૫–૮૬	૧૮	૧૮૨૦–૨૧	૮૭
૧૮૯૪–૯૫	૨૦	૧૯૨૯–૩૦	૫૫

૧૯૨૯–૩૦ માં જે ૫૫ કરોડનું ખર્ચ બતાવ્યું છે તેટલું જ કાંઇ લશ્કરી ખર્ચ નથી. એપ્રિલ ૨૬ મીના 'બૉમ્બે ક્રોનિકલ'માં 'પોલિટિક્સ' કહે છે તે પ્રમાણે તેમાં લશ્કરી રેલ્વેની ખોટો, લડાઇઓનાં દેવાનાં વ્યાજ ઇત્યાદિ બીજી રકમો પણ લશ્કરી ખર્ચમાં જ ગણાવી જોઇએ. આ બધી રકમોનો જો ઉમેરો કરવામાં આવે તો હિન્દુસ્થાનનું લશ્કરી ખર્ચ રૂ. ૮૩ કરોડ જેટલું થવા જાય! એટલે કે કુલ ઉપજના ૬૦ ટકા કરતાં વધારે ખર્ચ થાય! સરકાર આપણી પાસેથી સો રૂપીઆ લે છે; તેમાંથી સાઠ રૂપીઆ લશ્કર પાછળ ખર્ચે છે! એટલે કે હિન્દુસ્થાનને હમેશાં દાબેલું રાખવા માટે–પરતંત્ર રાખવા માટે ખર્ચે છે!

અધ્યાપક ખુશાલ ત. શાહ લશ્કર માટે બીજા દેશો પોતાની આવકના કેટલા ટકા ખર્ચે છે તેના આંકડા આપે છે તે વિચારવા જેવા છેઃ—

	ટકા		ટકા
હિંદ	૬૩·૮	કેનેડા	૨૪·૨
બ્રિટન	૫૩·૭	ફ્રાન્સ	૨૦·૦
જાપાન	૪૯·૦	સ્પેન	૧૭·૬
ઑસ્ટ્રેલિયા	૪૮·૩	ઇટલી	૧૭·૩
અમેરિકા	૩૮·૨		

આની સાથે જ આપણી ગરીબાઇનો ખ્યાલ આવે માટે સરેરાશ માથાદીઠ આપણી વાર્ષિક આવક કેટલી છે અને બીજા દેશોની કેટલી છે તે પણ વિચારવા જેવું છે.

	પૌંડ		પૌંડ
હિંદ	૩	સ્પેન	૧૧
બ્રિટન	૫૦	ફ્રાન્સ	૩૮
ઑસ્ટ્રેલિયા	૫૪	ઇટલી	૨૩
કેનેડા	૪૦	અમેરિકા	૭૨
		જાપાન	૬

આ રીતે દુનિયાનો ગરીબ દેશ લશ્કર પાછળ વધારેમાં વધારે ખર્ચ કરે છે!

પરતંત્ર હોવાનાં જે અનેક મોટાં દુઃખો છે તેમાંનું આ એક છે!

ગાંધીજી કહે છે—મહેરબાની કરી આ ખર્ચ અડધો કરો! સરકાર એ માગણીના જવાબમાં ગાંધીજીને અને તેમના અનુયાયીઓને જેલમાં પૂરે છે અને જેમને જેલમાં નથી પૂરી શકતી તેમને લાઠીઓ મારે છે!

આટલું આટલું ખર્ચ કર્યા પછી પણ હિન્દુસ્થાનને રાષ્ટ્રીય લશ્કર મળ્યું હોત તો હિન્દુસ્થાન કાંઇક આશ્વાસન મેળવી શકત! પણ સરકારે લશ્કરની ઘટના એવી રીતે કરી છે કે આનાથી ઊંધું જ પરિણામ આવે.

પ્રો. બલવંતરાય ઠાકોરે આ વિષયનો જે સચોટ ખ્યાલ આપ્યો છે તે ધ્યાનમાં લેવા જેવો છે.

૧. હિન્દુસ્થાનને પૂરેપૂરી રીતે નિઃશસ્ત્ર રાખવો.

૨. લશ્કરનું પ્રમાણ: બે હિંદીઓ, એક બ્રિટિશ.

૩. હિંદી વિભાગની કવાયત અને સજ્જતા બ્રિટિશ વિભાગ કરતાં ઊતરતી. જરા આલંકારિક ભાષામાં બોલીએ તો હિંદી

વિભાગનું કામ ભાલાના વાંસના હાથા જેવું છે, જ્યારે બ્રિટિશ વિભાગ ખરું ભાલાનું કામ કરે છે.

૪. ભરજુવાનીમાં બ્રિટિશ સોલ્જર અહીંથી નિવૃત્ત થાય! એટલે કે હિંદના ખર્ચે મળેલી તાલીમનો ઉપયોગ હિંદ માટે ન થાય પણ ઇંગ્લેન્ડ માટે થાય!

૫. લશ્કરના હિંદી વિભાગની ભરતી મોટા ભાગે નેપાલ આદિ સરહદના પ્રદેશોમાંથી અને બીજી એવી જંગલી જાતોમાંથી કરવામાં આવે છે. (એટલે કે કેળવાએલી કે સંસ્કારી કોમોમાંથી ભરતી થતી નથી.)

૬. હિંદી સૈનિકને જ્યારે તે છાવણીમાં હોય છે ત્યારે કાંઈ પણ કેળવણી મળતી નથી અને તેના મનને સંસ્કારી કરવા કાંઇ પણ પ્રયત્ન થતો નથી.

૭. લશ્કરમાં ગયો એટલે હિંદી સૈનિક જાણે પડદામાં પડયો! દેશની બધી ચળવળોથી, અને રાષ્ટ્રીય વિચારોથી તેને ઇરાદાપૂર્વક અળગો રાખવામાં આવે છે; આથી હિંદી સૈનિકમાં રાષ્ટ્રભાવના જાગતી નથી!

૮. જુના જાતીય અને ધાર્મિક તફાવતો અને વૈર પોષાય એ રીતે ટુકડીઓ રચવામાં આવે છે. જેમકેઃ હિંદુ વિરુદ્ધ મુસલમાન, સરહદનો મુસલમાન વિ. અંદરનો મુસલમાન, શીખ વિ. ગુરખા, રાજપૂત વિ. મરાઠા, નાતીલો હિંદુ વિ. નાત વિનાનો હિંદુ ઇત્યાદિ.

૯. બ્રિટિશ અમલદારોનું પ્રમાણ વધે ગયું. કમ્પની સરકારના જમાનામાં હતી તેના કરતાં લશ્કરમાં ઊંચે દરજ્જે પહોંચવાની હિંદીને ઓછી તક! લગભગ પચાશ વર્ષ સુધી કોઇ પણ હિંદી સૈનિકને અમલદાર થવાની તક ન આપી! આ રીતે દરેક હિંદી સનિકને સરખી રીતે, પછી તે ભલે હિંદુ, મુસલમાન, મરાઠા કે

શીખ હોય, બ્રિટિશ ઉપરી અમલદારને દેવતરીકે ગણવાની ટેવ પાડવામાં આવી.*

ઉપર જે સંક્ષેપમાં મુદ્દાઓ મૂક્યા છે તે ઉપરથી ખ્યાલ આવશે કે, આપણા ઉપર જે લશ્કરના બળથી અંગ્રેજો અમલ કરે છે તે લશ્કરની ઘટના કેવી છે! આ ઘટનાનો અભ્યાસ કરી પ્રો. ઠાકોરે જે ઉદ્‌ગાર કાઢ્યો છે તે યોગ્ય જ છે: "આ વ્યવસ્થાનો એના આખા રૂપમાં અને વિગતોમાં જેમ જેમ વધારે અભ્યાસ કરીએ, તેમ તેમ વધારે ને વધારે સ્પષ્ટ થતું જાય છે કે, એ વ્યવસ્થા પાછળ, એવો દૃઢ સંકલ્પ છે કે લાગણીહીન બુદ્ધિ જે કોઈ ઉપાયો યોજી શકે તે બધાનો ઉપયોગ કરવો કે જેથી હિંદીઓને સ્વાતંત્ર્યનું પદ મેળવવા કદી પણ ઉત્થાન ન કરી શકે એવા ગુલામતરીકે દબાવી શકાય!"

આવા લશ્કરની અને તેના ખર્ચની નીતિ બદલવાને મહાસભા અને ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલે જેવા દેશસેવકો કાંઇ નહિ તો પા સદી થયાં સરકારને વિનતિ કરતા આવ્યા છે. આ આજીજીનો જવાબ સરકારે ખર્ચ વધારતા જઇ અને ઉપરછલ્લા ફેરફારો કરી આપ્યો છે. ગાંધીજીએ 'ઘુંટણીએ પડી' છેલ્લી વાર માગણી કરી! એનો જવાબ પણ કાંઇ ન મળ્યો! એટલે ગાંધીજીએ એમનો છેલ્લો ઉપાય અજમાવ્યો અને સરકાર સાથે 'આખરી ફેંસલો' કરી લેવાનો પ્રયત્ન આદર્યો!

આ માગણીઓ માટે આપણે લડીએ છીએ ત્યારે સરકાર આપણને જેલમાં પૂરે છે અને લાઠીઓ મારે છે!

---

* Indian Administration 1926. B. K. Thakore. pp 234–237, and 454.

ગાંધીજીના અગિયાર મુદ્દાઓ

૧ સંપૂર્ણ દારૂનિષેધ.

૨ હૂંડિયામણનો દર રૂપિયાની ૧૬ પેન્સ થાય.

૩ જમીનમહેસૂલ ઓછામાં ઓછું અર્ધું કરી નાંખવામાં આવે અને પછી ધારાસભાના અંકુશ તળે તે મૂકવામાં આવે.

૪ મીઠાનો કર તદ્દન નાબૂદ થાય.

૫ લશ્કરી ખર્ચ હાલ છે તેના કરતાં અર્ધો કરી નાંખી તેમાં ઘટાડો કરવાની શરૂઆત થાય.

૬ આ પ્રમાણે કરવાથી મહેસૂલમાં થતા ઘટાડાને અંગે મોટા મોટા પગારદારોના પગાર અર્ધા અથવા તેથી જેટલા ઓછા કરવાનું ઘટે તેટલા ઓછા કરવામાં આવે.

૭ પરદેશી કાપડ ઉપર સ્વદેશીની પૂરેપૂરી રક્ષા થાય એટલી જકાત નાંખવામાં આવે.

૮ શ્રી. હાજીનો હિંદી દરિયાકાંઠાના વેપાર સંબંધી કાયદાનો ખરડો પસાર કરવામાં આવે.

૯ સામાન્ય ન્યાયની અદાલતોએ ખૂનના અથવા ખૂનમાં મદદ કરવાના ગુના માટે જેમને તકસીરવાર ઠરાવ્યા હોય તેવા સિવાયના બધા રાજકીય કેદીઓને છોડી દેવામાં આવે, બીજા રાજકીય ગુનાઓ માટે કામ ચાલતાં હોય તે બધાં બંધ થાય, રાજદ્રોહ વિષેની ૧૨૪ અ કલમ, ૧૮૧૮ નું રેગ્યુલેશન અને એવા બીજા કાયદા રદ થાય, અને આજે દેશવટો ભોગવી રહેલા દરેક હિંદીને પાછા આવવાની પરવાનગી મળે.

૧૦ સી. આઇ. ડી. (ગુપ્તચર ખાતું) નાબૂદ કરવામાં આવે અથવા ધારાસભાના અંકુશ નીચે મૂકવામાં આવે.

૧૧ ધારાસભાના અંકુશ તળે રહીને આત્મરક્ષણને માટે જેને બંદૂક જેવાં હથિયાર જોઇએ તેને તેવાં હથિયાર મેળવવાનો પરવાનો આપવામાં આવે.